

УДК 37.013.42:316.7

Микола Миколайович ВИДИШ,
*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОКУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У статті розглядається поняття формування екокультури особистості майбутнього соціального педагога, визначається роль соціально-педагогічної діяльності та культурної взаємодії у розвитку суспільства.

Ключові слова: екокультура, культурна взаємодія, розвиток, особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Погіршення екологічної ситуації в Україні викликає стривоженість суспільства, яке все більше розуміє, що розв'язання гострих екологічних проблем потребує адекватної підготовки населення до взаємодії з природою. Людське життя, історія і культура завжди залежали від природи. Природа впливала на характер світоуяви людей, їх релігії, предметів побуту, засобів виробництва, моралі та мистецтва. Видатний німецький філософ – просвітник Іоган Гердер вважав, що сама природа заклала в людині гуманістичні основи її розуму і культури [3].

Зміни, які відбуваються у житті взагалі і, зокрема, в науковому світі, дозволили розширити межі звичних уявлень про реальність, підійти до усвідомлення системної складності і цілісності світу, створили необхідну

базу для подальшого розвитку уявлень про місце людини в системі природи. Крім цього, глобальні катастрофи, в тому числі і екологічна криза, які загрожують сьогодні всьому живому, сприяли підвищенню інтересу людини до отримання знань, інформації екологічного характеру. У даних умовах саме система освіти повинна взяти на себе головну відповідальність за вирішення завдання виховання екологічної культури нового покоління людей. Особливу актуальність у зв'язку з цим набуває підготовка фахівців – педагогів, вихователів, соціальних педагогів і соціальних працівників, здатних повною мірою реалізувати функції виховання, навчання, підвищення рівня екологічної культури молоді.

Тому дана проблема є на сьогодні важливою і актуальною і досліджується різнобічно сучасними науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми на які опирається автор. Важливі проблеми соціальної екології, екологічної освіти, культури розкриті у працях В. С. Крисаченка. Мету, завдання й принципи екологічної освіти виклали у своїх працях І. Д. Зверев, О. М. Захлебний, визначивши теоретичні й методичні засади побудови системи екологічної освіти та її змісту в середній школі. Загальнопедагогічні й психологічні аспекти екологічного виховання молоді відображені в роботах Я. Л. Габева, А. М. Галеевої, С. Д. Дерябо, О. М. Захлебного, І. Д. Зверева, Б. Г. Йоганзена, І. С. Матрусова, Р. А. Науменко, С. Є. Павлюченко, І. Т. Суравегіної, А. П. Сидельковського та ін. Проблеми формування екологічної культури учнів розкриваються у дослідженнях О. В. Коваль, С. Г. Лебідь. Шляхи й засоби формування екологічної культури учнів сформовані у працях Л. Б. Лук'янової. У дослідженнях Н. В. Лисенко розроблена теорія і методика формування еколого-педагогічної культури вихователя.

Разом з цим слід зазначити, що незважаючи на значний прогрес у справі екологічної освіти населення, рівень екологічної культури більшості людей залишається невисоким.

Тому **метою нашої статті** є виявлення ролі соціально-педагогічної діяльності та культурної взаємодії у формуванні екологічної культури особистості майбутнього соціального педагога у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку окремої особистості, людства, планети Земля важливим моментом є усвідомлення людиною своєї суті, своєї справжньої місії і тих змін, які відбуваються у житті на даний момент. В останні роки у багатьох розвинених країнах відбулась екологізація моральної свідомості, змінилися ціннісні орієнтації. Була створена така система цінностей, в яку увійшли як соціальні, так і природні елементи. Природа отримала статус самостійної цінності через її унікальність, єдність і неповторність.

Важливо підкреслити, що зараз відчувається відродження ціннісних основ природи. Адже ще дохристиянські вірування слов'ян демонструють сакральне ставлення людей до природи. Такі стихії, як сонце, вода, земля, повітря, вогонь, рослини тощо були об'єктом вшанування і обоження. Ці тенденції знайшли відображення і продовження у християнстві.

Епоха Відродження приносить нове бачення природи і людини в ній. Ідеї гуманізму визнали людину вищим об'єктом всього суцього, а також головним суб'єктом творчості. Ідеальною вважалась людина активна, дієва, перетворююча світ. Відбувається гуманізація природи, яка стає предметом захоплення, натхнення. Саме до природи звертались видатні поети, художники, скульптори як до найкращого учителя, джерела краси і гармонії. У природі в цей час вбачається божественний абсолют. Але поряд з цим людина все більше відчуває свою силу, свою могутність, здатність творити і перетворювати.

Ще більшого розвитку таке світобачення набуває в епоху Просвітництва. Адже провідною ідеєю цього періоду стає розум, за допомогою якого, на думку просвітителів, можна пізнати і змінити все у цьому світі. Людина прагне підкорити собі природу, стати її владителем.

У період XIX–XX століття людство створює технократичний світ, який великою мірою розходиться із законами і принципами природи. У процес взаємодії вторгається ще один суб'єкт (на сучасному рівні технічного розвитку машина з об'єкта все активніше перетворюється на суб'єкта взаємодії). Виникає тріада природа – людина – машина. У даних умовах для продовження життя на Землі необхідно досягти гармонії у цій структурі, золоті середини у її ієрархії.

Та саме на людину покладена місія зберегти гармонію у світі, віднайти продуктивні форми співіснування. Тому і виникла необхідність формування екокультури особистості.

Сутність екологічної культури, на думку Б. Т. Ліхачова, може розглядатися як органічна єдність екологічно розвиненої свідомості, емоційно-психічних станів і науково обґрунтованої вольової утилітарно-прикладної діяльності [6].

Сьогодні прикмету високої культури взагалі і екологічної зокрема, складають не міра відмінностей між соціальним і природним, а міра їх єдності. Такою єдністю досягається стабільність і природи і суспільства, які утворюють соціоприродну систему, в якій природа стає “людською сутністю людини”, а збереження природи – засобом збереження суспільства і людини як виду. Тому екокультура – це “морально-духовна сфера життєдіяльності людини, яка характеризує своєрідність її взаємодії з природою і включає в себе систему взаємопов’язаних елементів: екологічна свідомість, екологічне відношення, екологічна діяльність” [8].

Екологічна свідомість – це сукупність поглядів, теорій та емоцій, що відображають проблеми співвідношення суспільства та природи в плані оптимального їх вирішення відповідно до конкретних потреб суспільства та природних можливостей. У загальному вигляді екологічна свідомість є відтворенням людьми екологічних умов життя та відносин між людьми в процесі регулювання системи “суспільство–природа” у вигляді екологічних теорій, ідей, уявлень, спільних для певних груп, що відображають їх ставлення до природи в дану історичну епоху. Відтворення прямої дії суспільства на природу здійснюється в тій чи іншій мірі всіма формами, всією системою суспільної свідомості, тоді як предметом екологічної свідомості є комплекс прямих та зворотних зв’язків у системі “суспільство–природа”.

Ще М. Бердяєв підкреслював, що зміни в долі людства обов’язково пов’язані зі ставленням людини до природи [2]. Тому важливою умовою сьогодні є гуманне, рівноцінне ставлення людини до самої себе і до всього живого на планеті Земля і в усьому Всесвіті. Подолання антропоцентризму, егоцентризму, визнання природи як рівної людині дасть змогу піднятися над проблемами і катастрофами і розкрити можливості для оновленого шляху розвитку.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує проблема взаємодії. Суб'єктами взаємодії у даному випадку можуть бути людина і людина, людина і планета, людина і природа, особистість і суспільство, суспільство з результатами його творчості і природа тощо. Для аналізу даного питання необхідно з'ясувати, що ми розуміємо під культурною взаємодією. Саме слово “взаємодія” включає в себе поняття взаємної дії. Тобто такої, яка обумовлена причиною і наслідком. Дія однієї сторони викликає дію протилежної і навпаки.

А. А. Скворцов визначає чотири типи взаємодії [1]. Перший тип аморальний, коли один суб'єкт взаємодії заподіює зло іншому. Другий – утилітарний, коли один суб'єкт використовує іншого у власних цілях. Третій тип взаємодії теоретичний, науковий, коли один суб'єкт пізнає, спостерігає, досліджує інший. Четвертий – естетичний, коли один суб'єкт взаємодії вбачає в іншому суть краси і насолоджується цією красою, піднімаючи об'єкт свого милування на рівень естетичної значущості. Суб'єкт, на який спрямована дія, може реагувати по-різному: негативно, позитивно або нейтрально.

На нашу думку, найвищим рівнем взаємодії є спілкування, коли суб'єкти не просто взаємодіють, а живуть, існують в гармонії з собою, оточуючими людьми, внутрішнім і зовнішнім середовищем. На такому рівні немає заперечення, насилля, негативу. Суб'єкти, які б вони не були (схожі чи протилежні, одного виду якості, характеру чи різних) не завдають шкоди один одному, ураховують інтереси і особливості існування один одного, допомагають розвитку і реалізації один одного, відчують і приймають один одного, обмінюються надбаннями, досягненнями на всіх рівнях буття.

У такому випадку суб'єкти діють за законами культури. Тому необхідно з'ясувати ці закони. Поняття культури визначається по-різному, залежно від тієї грані, яку береш за основу. Недарма в науці існує понад п'ятсот визначень культури. Ми зупинимось на розумінні культури як джерела Світла, Добра, Любові. Культура – це культ у Ра, культ у Сонця. А Сонце дає життя, енергію, тепло, світло. Саме ці іпостасі і є законами культури.

Світло – це потік частинок. Коли вони рухаються в одному напрямку, не взаємодіючи одна з одною, утворюється прозоре біле світло. Але ми знаємо, що за певних умов (коли цей потік спрямований на скляну призму,

чи проходить через краплі води), частинки починають взаємодіяти одна з одною, утворюючи нову якість світла. За даних умов світло виступає як хвильовий процес. Така взаємодія дає сім нових кольорів: червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий. Тобто тут відсутні поняття поганого і хорошого, потрібного і непотрібного, головного і залежного. Результатом взаємодії є нове утворення – той чи інший колір. А кольори, хоч і різні за своєю якістю, разом утворюють кольоровий спектр. Отже, суб'єкти взаємодії у результаті спілкування утворюють нову якість. За одних умов – червоний – гарячий, пристрасний, енергійний, дієвий. За інших – фіолетовий – мудрий, духовний, містичний, натхненний. Якщо частинки потоку почнуть знищувати чи підкоряти собі інші – колір може і не засвітитися, а спектр зруйнується. Отже, закони світла яскраво демонструють, на яких принципах має базуватися спілкування.

Добро – досить неоднозначне поняття. Ми звикли до двополярного розподілу життя на добро і зло, на плюс і мінус. Багато науковців, зокрема В. В. Ленський [5], доводять існування багатополарності. Тут доречно згадати відомі слова засновника даосизму, китайського мудреця Лао Цзи: “Добро і зло – суть одна й та ж”. Тобто одне і те ж поняття може виступати у різних ролях, залежно від умов і обставин. Досить часто добро обертається для людини злом. А буває і навпаки. Якщо людина бачить зло, “знає його по імені”, відслідковує причину його появи і шлях його розвитку, але разом з тим вона здатна сприймати його як свій кращий урок і використати його для свого самовдосконалення – зло перестає існувати для цієї людини. Тому важливо не знищувати зло (воно незнищуване), а трансформувати, висвітлювати, перетворюючи його в спосіб саморозвитку, у своєрідну форму навчання. Таке усвідомлення добра допомагає людині духовно очиститись, звільнившись від страждань, образ, відчаю тощо.

Любов – вічне, неосяжне, непідвладне формулам і визначенням поняття. Хоча сам термін “поняття” не зовсім підходить до того, що є основою буття. З часів появи людської цивілізації мислителі, поети, науковці прагнули визначити, що таке любов. Але й досі однозначної відповіді немає. Ми зупинимо свою увагу на трьох видах любові.

Перший – це почуття любові, яке пов'язує двох людей: чоловіка і жінку: любов-кохання. Цей вид любові у всіх людей різний. Для одних він

перетворюється в щастя і блаженство, для інших стає причиною мук і страждань, а хтось його шукає і не знаходить. Другий – це любов, яка набуває обліку дружби. Це почуття до близьких, родичів, друзів, до інших людей. Інколи кохання переходить у любов–дружбу. Третій – почуття Всеосяжної любові. Такої любові нас учить Ісус Христос. Любов до всіх виявив життя, до всього, що тебе оточує. Любов, яка не дозволяє бачити негативне, проникнути в душу смутку, відчаю, задрощам, осудженню, злобі. У стані всезагальної любові людина радіє всьому, що бачить, відчуває безмежне щастя, в усьому споглядає лик ангела. Саме такому виду любові, як не дивно, людину необхідно навчати.

Отже, законами культурної взаємодії є Світло, Добро, Любов у новому їх розумінні.

Соціально-педагогічна діяльність є однією із важливих ланок у вирішенні проблем, пов'язаних із виходом суспільства із духовної, екологічної, соціально-економічної криз. Адже соціальний педагог допомагає людині створити умови, знайти шляхи, виявити можливості для спасіння, розвитку, удосконалення тих чи інших сфер життєдіяльності. Тому вимоги, які ставляться до людей цієї професії, – це наявність високого рівня культури, професіоналізму, майстерності і цілої низки особистісних рис, необхідних для реалізації соціально-педагогічних завдань. Формуючи екокультуру іншої особистості, соціальний педагог повинен сам мати її високий рівень, тому у програму курсу “Екокультура особистості” включені блоки із засвоєння теоретичних знань, а також, що найголовніше – з розвитку умінь і навичок оволодіння елементами екологічної культури.

Оскільки “еко” ми розуміємо як помешкання, місце перебування, то мова йде в першу чергу про саму людину, її тіло як храм душі, її помешкання, її довкілля. Виходячи з цього, низку тем ми присвячуємо дослідженню людського тіла, охоплюючи фізичний план, емоційно-почуттєву сферу (астральний план), інформаційно-розумову діяльність (ментальний план) і духовну сферу. Черговий етап вивчення курсу присвячений проблемам середовища. Сюди входять питання облаштування помешкання, спілкування з природним середовищем в історії української та зарубіжних культур. І останнє – людина і Всесвіт, взаємодія планет і людини, гармонія космосу, учення про Ноосферу, космічна сутність людини.

Висновки. Як показало дослідження, відбуваються значні зміни у свідомості молоді, формується їх активно-позитивне ставлення до себе, до природи, студенти більш усвідомлено починають оцінювати свою роль і свою відповідальність за свій дім, своє місто, свою Батьківщину, планету. Формування екокультури особистості для кожного покоління є центральною темою і предметом вивчення, дискусій, експериментування, чим підкреслюється її необхідність і зумовлюються **перспективи подальшого дослідження даної проблеми.**

Список використаної літератури

1. Баранова В. И. Отношение к природе нравственно активной личности / В. И. Баранова // Экология, культура, образование. – М., 1989. – С.76 – 80.
2. Бердяев Н. А. Философия свободы. Смысл творчества / Н. А. Бердяев. – М., 1989. – 423 с.
3. Гердер И. Идеи к философии истории человечества / И. Гердер. – М., 1977.
4. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика / В. С. Крисаченко. – К., 1996. – 359 с.
5. Ленский В. В. Путь в трансцендентальные миры / В. В. Ленский. – Таллин, 1992. – 161 с.
6. Лихачев Б. Т. Философия воспитания / Б. Т. Лихачев. – М., 1995. – 234 с.
7. Рерих Н. К. Твердыня пламенная / Н. К. Рерих. – М., 1999. – 447 с.
8. Сишаров В. А. Социальная экология : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сишаров, В. В. Пустовойтов. – М., 2000. – 280 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романовська Л. І.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2014.

Видьши Н. Н. Особенности формирования экокультуры личности будущего социального педагога

В статье рассматривается понятие формирования экокультуры личности будущего социального педагога, определяется роль социально-педагогической деятельности и культурного взаимодействия в развитии общества.

Ключевые слова: *экокультура, культурное взаимодействие, развитие, личность.*

Vydysh M. M. Features of formation of ecological culture of future social pedagogue's personality

The article deals with the notion of formation of ecological culture of future social pedagogue's personality. Also it concerns the determination of the role of cultural interaction in society development.

It was found that the highest level of interaction is communication when subjects do not only interact but live and exist in harmony with themselves, surrounding people, interior and exterior environment. At this level there is no place for negation, violence, hatred. Despite of differences between subjects, they do not harm each other, they always consider interests and peculiarities of existence, facilitate development and realization of each other. Also they feel and accept each other, exchange with thoughts and achievements of each other.

We discovered that social and pedagogical activity is one of the main components used to solve the problems which are connected with counteraction spiritual, ecological, social and economical crises. As social pedagogue helps a person to create conditions, to find the proper way, to define possibilities for rescuing, development and improvement of life. Thus, requirements social pedagogues should follow mean high level of culture, professionalism, and a wide range of personal characteristics which are necessary for realization of social and pedagogical tasks.

While forming ecological culture, a social pedagogue must be professional himself. That is why we recommend to include theoretical blocks and also practical blocks regarding development skills to acquire elements of ecological culture into the program of course "Ecological culture of personality". As the term "eco" means housing, settlement, it regards a human himself, his body as a soul temple, his dwelling, and environment. Considering this definition we study human body, physical activities, emotional sphere, information and thinking activities, and spiritual sphere as well. The next step of studying the course must be devoted to the problems of environment. It includes the problems of welfare, housing, communication with natural surroundings in the history of Ukrainian and foreign cultures. And the last point regards the fact that a human and the universe, interaction between planets and people, harmony of space, noosphere concept, space essence of human.

Keywords: *ecostructure, cultural interaction, development, personality.*